

مقدمه

چه کاری می‌تواند انجام دهد؟) دارند، به عرصه تربیت‌بدنی مدارس وارد می‌شوند. برخی از معلمان تربیت‌بدنی، بیشتر وقت کلاس خود را به رقابت‌های گروهی و اندکی آموزش مهارت‌ها اختصاص می‌دهند. اغلب آن‌ها بر این باورند که هدف از تربیت‌بدنی ایجاد سرگرمی برای دانش‌آموزان است، نه توسعه مهارت. آن‌ها ممکن است فقط به خاطر تعهد و التزامی که در قبال آموزش و پرورش دارند، در این حرفه مشغول به کار شده باشند و به مربیگری و آموزش تربیت‌بدنی علاقه‌ای نداشته باشند.

در اوایل دهه ۱۹۹۰، بسیاری از متولیان و صاحب‌نظران تربیت‌بدنی درباره آینده این رشته هشدار دادند (کولبی، استیر و جانسن ۱۹۹۴). آن‌ها تأکید کردند که باید به‌طور کلی روش‌های آموزش در تربیت‌بدنی را تغییر داد یا عوامل مخاطره‌آمیز آن را حذف کرد. اکنون تجدیدنظر در روش‌های برنامه‌ریزی، آموزش و ارزشیابی در تربیت‌بدنی برای ایجاد حس مشارکت در دانش‌آموزان ضروری به‌نظر می‌رسد. این تجدیدنظر و تغییر در شیوه‌های آموزشی، به ظهور اندیشه‌های نو در تربیت‌بدنی نیاز دارد: یادگیری بهتر و مؤثرتر دانش‌آموزان به تصمیم‌هایی بستگی دارد که معلم در محیط آموزشی اتخاذ می‌کند. «یادگیری مشارکتی» نوعی تصمیم‌گیری آموزشی است که نظریه‌های کارشناسانه مربوط به روش یادگیری دانش‌آموزان را در حوزه‌های حسی، حرکتی، ادراکی و عاطفی منتقل می‌کند. چرا تغییر؟ اگر در این راه موفق نشویم، ممکن است تربیت‌بدنی، یعنی تنها موضوع درسی را که از راه انجام حرکات بر دانش‌آموز تأثیر می‌گذارد، از دست بدهیم.

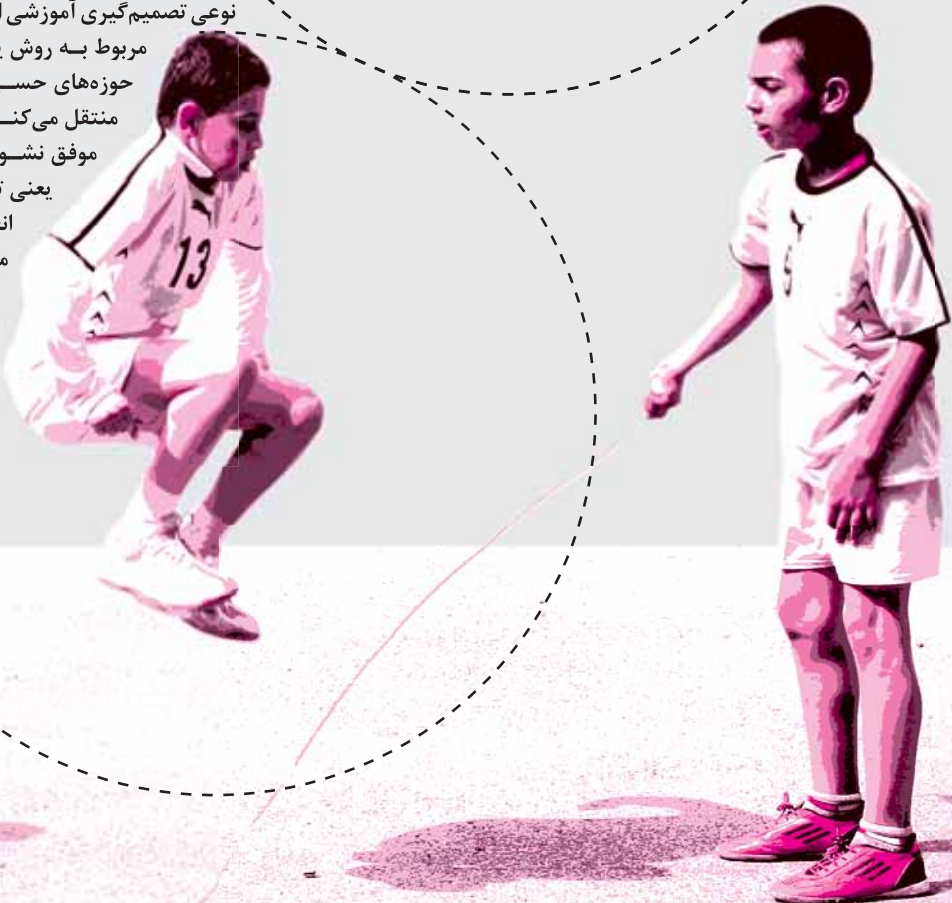
کلیدواژه‌ها: یادگیری مشارکتی، آموزش تربیت‌بدنی، آموزش

دانش‌آموزان با نیازها و تجربه‌های متفاوتی وارد کلاس‌های تربیت‌بدنی می‌شوند. آن‌ها می‌خواهند در این کلاس‌ها آزادانه به فعالیت بپردازند، با هم شوخی کنند، مهارت‌های جدید را یاد بگیرند، اپراز وجود کنند، برای گروه عضو شایسته‌ای باشند و عملاً شایستگی و موفقیت خود را احساس کنند. معلمان تربیت‌بدنی، بر اساس تجربه، آمادگی حرفه‌ای، علاقه‌مندی و تعهد اخلاقی که نسبت به انجام وظیفه خود (تربیت‌بدنی چیست و چه هدفی را دنبال می‌کند؟) و خواست دانش‌آموزان (معلم برای دانش‌آموزان

یادگیری مشارکتی

شیوه‌ای نوین در آموزش تربیت‌بدنی

محمدعلی جهان‌نیده، غلامعلی لطفی
دبیران تربیت‌بدنی آموزش و پرورش استان فارس

معلمان با استفاده از شیوه یادگیری مشارکتی و براساس رابطه میان دانش آموزان، به برنامه ریزی فعالیت های مشارکتی در حرکتی در گروه های کوچک می پردازند

عناصر ضروری در یادگیری مشارکتی

معلمان با استفاده از شیوه یادگیری مشارکتی و بر اساس رابطه میان دانش آموزان، به برنامه ریزی فعالیت های حرکتی در گروه های کوچک می پردازند. در دستیابی به حداکثر یادگیری، چهار عامل زیر مؤثرند:

- تشکیل گروه ها
- ارتباط متقابل مثبت
- مسئولیت پذیری فردی
- یادگیری مهارت های مشارکتی

تشکیل گروه ها

برای دستیابی به حداکثر مزایای یادگیری مشارکتی، لازم است به طور منطقی وظیفه گروه ها از قبل مشخص شود. گروه ها باید به تناسب جنسیت، نژاد، وضع اقتصادی و توانایی افراد تشکیل شوند. وقتی دانش آموزان در گروه های مختلط با هم کار می کنند، کمک های بیشتر و امکانات وسیع تری برای پیشرفت مهارت های متفاوت در اختیار دارند. ابتدا، فعالیت های گروهی مربوط به یادگیری مشارکتی به صورت دو نفره یا زوجی اجرا می شود. زوج ها اجازه دارند با حداکثر مشارکت، رابطه متقابل با یکدیگر را افزایش دهند و بیشترین

تلاش را برای تمرین مهارت های مشارکتی مورد نیاز داشته باشند. معلم می تواند دانش آموزان را در گروه های جمعی یا گروه هایی که به طور تصادفی انتخاب می شوند، سازماندهی کند. معلمان با تشکیل این گروه ها، سازماندهی مؤثری ارائه می دهند و زمان کمتری صرف می کنند.

رابطه متقابل مثبت

مهم ترین ویژگی یادگیری مشارکتی برقراری رابطه متقابل دوستانه بین دانش آموزان است. این رابطه زمانی ایجاد می شود که برای یادگیری مطلوب به مشارکت همه دانش آموزان نیاز مبرمی وجود دارد. دستیابی به هدف های یادگیری مشارکتی بیشتر به تلاش جمعی دانش آموزان بستگی دارد تا تلاش فردی آن ها. فقط به دانش آموزان خود بگویید که «ما برای رسیدن به هدف به همکاری با هم نیاز داریم». برای ایجاد رابطه متقابل مثبت می توان فعالیت های تربیت بدنی را به چند شیوه سازماندهی کرد. این شیوه ها عبارتند از:

الف. تشکیل گروه های کوچک

گروه کوچک هدف واحدی دارد. برای مثال، مجموع دانش آموزان کلاس را به گروه های چهار نفری تقسیم می کنیم. هر گروه به ابتکار خود نوعی حرکت موزون را ابداع می کند که بر اساس یک موضوع داستانی شکل گرفته است. سپس هر گروه داستان خود را با گروه های دیگر در میان می گذارد.

ب. تقسیم وظایف بین گروه ها

وظایف را بین گروه ها تقسیم می کنیم. برای مثال، معلم دانش آموزان را به گروه های چهار نفری تقسیم می کند و سپس برنامه آموزشی را برای آنان شرح می دهد. اعضای گروه برای تمرین هر مهارت، وظیفه ای را بر عهده می گیرند:

- * دانش آموز اول مهارت شوت کردن را اجرا می کند.
- * دانش آموز دوم به دقت توجه می کند که آیا مراحل متفاوت

مهارت به‌طور صحیح انجام می‌شود یا نه (گام برداشتن، تاب‌دادن پا و ضربه‌زدن).

* دانش‌آموز سوم مطابق با آنچه در برگه مشارکت قید شده است، مراحل متفاوت اجرای مهارت را ثبت و بررسی می‌کند.

* دانش‌آموز چهارم توپ را برای نفر بعد آماده می‌کند. پیش از اینکه گروه وظیفه بعدی را برعهده بگیرد، همه دانش‌آموزان به سطح مشخصی از صلاحیت رسیده‌اند. با تشویق و پاداش نیز می‌توان روابط دوستانه متقابل میان دانش‌آموزان را تقویت کرد. روابط دوستانه خوب بین افراد به چهار عامل بستگی دارد:

۱) رابطه گفتاری مناسب بین افراد
۲) رابطه جسمانی مطلوب بین افراد در صورتی که ضرورت داشته باشد؛
۳) حداکثر مشارکت بین اعضای گروه
۴) وابسته بودن موفقیت هر عضو به موفقیت سایر اعضای گروه.

در این قسمت نکته مهم این است که هیچ دانش‌آموزی بدون داشتن رابطه قوی و دوستانه با دیگران هرگز نمی‌تواند به تنهایی موفق باشد.

مسئولیت‌پذیری فردی

مسئولیت‌پذیری از ارکان مهم یادگیری مشارکتی به حساب می‌آید؛ زیرا موفقیت دانش‌آموزان در یادگیری مشارکتی در درجه اول به حضور مؤثر آن‌ها در فعالیت‌های جمعی بستگی دارد. سه اصل اساسی برای مسئولیت‌پذیری افراد در امر آموزش تربیت‌بدنی و کمک به آموزش دیگران عبارت‌اند از:

الف. معلم به‌صورت تصادفی دانش‌آموزی را انتخاب می‌کند و از او توضیح می‌خواهد. برای مثال، در حالی که گروهی از دانش‌آموزان مشغول ساختن موانعی در مسیر حرکت هستند، از یکی از آنان می‌پرسد: «چرا شما این ابزار را انتخاب کردید؟ می‌خواهید چه مهارتی را با استفاده از آن تمرین کنید؟» همچنین، معلم از دانش‌آموز می‌خواهد که درباره روش اجرای آن مهارت توضیح دهد.

ب. دانش‌آموزان باید در تعیین و انتخاب هدف‌ها، روش‌ها و اصول مشارکت کنند. برای مثال، معلم می‌تواند همه دانش‌آموزان کلاس را به گروه‌های کوچک تقسیم کند و از آن‌ها بخواهد در قالب یک بازی، مهارت ورزشی خاصی را تمرین کنند و آن را توسعه بخشد. افراد هر گروه خود در یادگیری آن بازی یکدیگر را یاری می‌کنند. هر دانش‌آموز می‌تواند مسئولیت آموزش بخش خاصی از بازی را برعهده گیرد.

ج. معلمان به‌سازماندهی فعالیت‌هایی می‌پردازند که مطمئن هستند همه دانش‌آموزان به انجام آن فعالیت‌ها نیاز دارند. برای مثال، در «پرش زوجی» دانش‌آموزان به‌صورت دوه‌دو با هم همکاری می‌کنند. یکی از آن‌ها پای یار خود را می‌گیرد و بالا نگه می‌دارد و نفر دیگر سعی می‌کند با حفظ تعادل بدن خود روی یک پای آنکه زمین بخورد، حرکت لیلی را به‌طور موفقیت‌آمیز انجام دهد.

یادگیری مهارت‌های مشارکتی

دانش‌آموزان به یادگیری مهارت‌های مشارکتی زیر نیاز دارند:

- * گوش‌دادن به صحبت‌های دیگران
- * رفع اختلاف و تعارض با هم‌کلاسی‌های خود
- * حمایت دیگران و تشویق آنان
- * رعایت نوبت
- * لذت‌بردن از موفقیت دیگران
- * نشان دادن توانایی در انتقاد از نظریات، نه افراد.
- برنامه آموزش باید مهارت‌های کلامی، الگوهای حرکتی دقیق و بررسی پرسش‌ها و نیازهای دانش‌آموزان را دربرگیرد. برای مثال، ممکن است معلم بگوید: «خیلی خوب بود، علی. چطور به میلاد کمک کردی روی یک پا بایستی؟ بگذار به همه نشان دهیم که چطور دست او را گرفته بودی.»
- علاوه بر این، معلمان تربیت‌بدنی باید در برنامه‌های آموزشی کلامی خود، از واژه‌های همکاری و مشارکت زیاد استفاده کنند و آن‌ها را توسعه دهند؛ برای مثال:
- ما به کمک شما نیاز داریم.
- بی‌نیاهت از کمک‌های شما متشکریم.
- شما واقعا کمک بسیار زیادی به پیشرفت برنامه‌های آموزشی کلاس کردید.

راه ما را هموارتر کردید.

از آنجا که هدف از یادگیری مشارکتی، پیشرفت کیفیت برنامه‌های تربیت‌بدنی و زندگی مسالمت‌آمیز با دیگران است، آموزش مهارت‌های مشارکتی امری ضروری و حیاتی است. شاید از دیدگاه تربیت‌بدنی، آموزش مهارت‌های اجتماعی اهمیت کمتری داشته باشد اما بدون شک این برنامه‌ها می‌توانند به‌طور غیرمستقیم در توسعه مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزانی که تازه وارد مدرسه شده و در گذشته نیز روابط اجتماعی بسیار ضعیفی با دیگران داشته‌اند، بسیار ضروری و حیاتی باشد. داشتن رفتار مسالمت‌آمیز با همکاران در محل کار، مهارت شغلی بسیار مهمی است. پس نباید گنجانیدن این‌گونه مهارت‌های مهم زندگی را در برنامه‌های آموزشی مدارس فراموش کرد.

نتایج بررسی و تحلیل جامع بیش از ۱۱ هزار تحقیق در زمینه علوم اجتماعی نشان می‌دهد که ایجاد روابط دوستانه متقابل بین دانش‌آموزان تا حدود زیادی به روش‌های آموزشی بستگی دارد که مدارس برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان از آن‌ها استفاده می‌کنند. هنگامی که از اصول و روش‌های یادگیری مشارکتی به‌نحو مطلوب استفاده می‌شود، امید به برقراری روابط دوستانه عاطفی، بهبود قابلیت و کارایی جسمانی، توسعه مهارت‌های حرکتی و پیشرفت در سایر درس‌های آموزشی افزایش می‌یابد.

ساختارهای یادگیری مشارکتی

برای آنکه معلمان تربیت‌بدنی بتوانند روش یادگیری مشارکتی را به‌طور مؤثر به‌کار بگیرند، باید ساختارهای یادگیری مشارکتی را بشناسند و آن‌ها را عملاً انجام دهند. کاگن (۱۹۹۲)، جانسون و همکارانش (۱۹۸۴) و گرینسکی (۲۰۰۴) معتقدند که روش‌های زیر در تربیت‌بدنی مشارکتی کاربرد زیادی دارند:

از آنجا که هدف از یادگیری مشارکتی، پیشرفت کیفیت برنامه‌های تربیت‌بدنی و زندگی مسالمت‌آمیز با دیگران است، آموزش مهارت‌های مشارکتی امری ضروری و حیاتی است

مهم‌ترین ویژگی یادگیری مشارکتی، برقراری رابطه متقابل دوستانه بین دانش آموزان است

۱. تفکر، مشارکت و اجرا

این روش برای ترغیب دانش آموزان به شرکت در فعالیت‌های جسمانی بر مبنای تفکر، تقسیم کار، گفت‌وگو و اجرای مهارت بسیار ضروری است؛ به‌ویژه آنکه، این روش در حرکت‌های موزون ابتکاری، بازی‌ها، فعالیت‌های با مانع و همچنین اجرای بازی و برنامه‌های ورزشی به روش‌های حل مشکل، مفید است.

روش اجرا

ع معلم فعالیتی چالش برانگیز را مطرح می‌کند.
 ع دانش آموزان به‌طور جداگانه درباره پاسخ‌های ممکن فکری می‌کنند.
 ع دانش آموزان پاسخ‌ها را با همبازی خود در میان می‌گذارند.
 ع دانش آموزان حداقل یکی از پاسخ‌های خود را به اجرا می‌گذارند و به این ترتیب تصمیم می‌گیرند کدام پاسخ را در اجرای این فعالیت انجام دهند.

۲. محاسبه امتیاز جمعی

امتیازها را می‌توان به سه روش با هم جمع کرد:
 ع محاسبه امتیاز هر گروه
 ع جمع امتیاز همه گروه‌های کوچک و محاسبه امتیاز هر کلاس
 ع جمع امتیاز همه کلاس‌های مدرسه.
 روش محاسبه امتیاز جمعی، بر اساس محاسبه ثابتهای تکرار، در فعالیت‌های گوناگون همچون ورزش‌های گروهی (والیبال)، ورزش‌های انفرادی (انواع بازی با راکت)، آمادگی جسمانی (حرکت دراز و نشست) و غیره کاربرد دارد.

روش اجرا

ع دانش آموزان مهارت یا فعالیتی اختصاصی را اجرا می‌کنند.
 ع هر دانش آموز تکرار حرکت‌های خود را می‌شمارد.
 ع هر دانش آموز امتیاز خود را در اختیار کل گروه قرار می‌دهد.
 ع اگر هدف معینی را در نظر دارید، به‌خاطر داشته باشید که دانش آموزان همیشه نمی‌توانند حرکت‌های خود را بیشتر کنند. با گفتن این جمله که «حالا باید امتیازی بیش از دفعه قبل به دست بیاورید»، موجب تضعیف روحیه اعضای گروه نشوید. سعی کنید هدفی مثل این را تعیین کنید: «آیا گروه شما می‌تواند حداقل پنج امتیاز کمتر از آخرین امتیاز کل گروه به دست بیاورد؟» یا به آن‌ها اجازه دهید هدف گروه را خودشان تعیین کنند.

۳. نظارت بر فعالیت‌های یکدیگر

در این بخش، هر دانش آموز وظیفه دارد بخشی از محتوا را یاد بگیرد و اجرا کند و سپس آن را به سایر اعضای گروه آموزش دهد. هنگام اجرای فعالیت‌های نظارتی، یک رابطه دوستانه متقابل و بسیار قوی بین دانش آموزان ایجاد می‌شود. آن‌ها در تمام مراحل احساس می‌کنند که به شدت به اطلاعات یکدیگر نیاز دارند. آموزش گروهی در قالب اجرای بازی، روش دیگری است که در فعالیت‌های نظارتی در تربیت بدنی از آن استفاده می‌شود.

روش اجرا

ع معلم برای دانش آموزان وظیفه‌ای را معین می‌کند که از چند بخش تشکیل شده است.

ع هر یک از اعضای گروه مسئولیت یادگیری و تمرین یک بخش مشخص را بر عهده می‌گیرد و به آموزش یا اجرای بخش معینی از کل برنامه می‌پردازد.

۴. بازی مشارکتی

بازی مشارکتی، دانش آموزان را برای رسیدن به هدفی مشترک به فعالیت گروهی وا می‌دارد. البته این فعالیت گروهی به تلاش دسته‌جمعی همه دانش آموزان نیاز دارد و اینکه آنان فعالیت‌ها را پذیرفته باشند. بازی مشارکتی، روشی مناسب برای اصلاح یا ابداع بازی‌های جدید، حرکت‌های موزون، فعالیت‌های رقابتی یا مانع و سایر مهارت‌های پیشرفته است.

روش اجرا

ع معلم برای اینکه دانش آموزان از این روش آموزشی شناخت بیشتری حاصل کنند، می‌تواند با طرح پرسش‌هایی به توضیح، شرح و بررسی مشکلات ناشی از یادگیری آن‌ها بپردازد.
 ع معلم مستقیماً به آموزش آن دسته از مهارت‌های مشارکتی می‌پردازد که برای دانش آموزان ضروری هستند و تأکید می‌کند که آنان بدون یادگیری این مهارت‌ها هرگز به اجرای مجموعه فعالیت‌های این بازی موفق نخواهند شد.
 ع معلم باید این تفکر را میان دانش آموزان ایجاد و تقویت کند که آنان به هیچ‌وجه نمی‌توانند مستقل از یکدیگر موفق شوند؛ مگر آنکه بدون استثنا همه مهارت‌ها را به‌طور صحیح انجام دهند.
 ع دانش آموزان زمانی در فعالیت شرکت می‌کنند که معلم همه مهارت‌ها و رفتارهایی را که در موفقیت گروه مؤثرند، تبیین کند.
 ع معلم پس از هر جلسه تمرین می‌تواند میزان موفقیت یا عدم موفقیت دانش آموزان را در اجرای مهارت‌های متفاوت بررسی و ارزیابی کند.
 ع معلم می‌تواند دانش آموزان را به تفکر درباره یک فعالیت و نحوه تقسیم کار برای رسیدن به هدف به‌نحوی آسان‌تر و سریع‌تر، تشویق کند.

خلاصه

روش یادگیری مشارکتی همواره و به‌طور مستمر و مکرر به پیشرفت یادگیری دانش آموزان توجه دارد. بدون تردید، مهم‌ترین ویژگی یادگیری مشارکتی، برقراری رابطه متقابل دوستانه بین دانش آموزان است.
 اکنون ضرورت تغییر نگرش و تجدیدنظر در برنامه‌های آموزشی عمومی تربیت بدنی مدارس بیش از گذشته احساس می‌شود. از این‌رو بسیاری از معلمان تربیت بدنی همسو با روش یادگیری مشارکتی، تغییرات و تحولات مهمی را در برنامه‌های آموزشی مشارکتی ایجاد کرده‌اند. معلمان تربیت بدنی و سایر درس‌ها می‌توانند به‌جای استفاده از روش آموزشی سنتی «معلم مدار» از روش «یادگیری مشارکتی» استفاده کنند که اصولاً از کارایی و محبوبیت بیشتری در میان دانش آموزان برخوردار است. این شیوه برخلاف روش سنتی به روند یادگیری دانش آموزان آسیبی وارد نخواهد کرد.

منابع
 ۱. گرینسکی، استیو؛ یادگیری مشارکتی در تربیت بدنی. ترجمه واعظ موسوی، سیدمحمد کاظم؛ مرشدی، محمود. انتشارات سمت. چاپ اول، ۱۳۸۴.
 ۲. رضائی‌نژاد، رحیم؛ تربیت بدنی در مدارس. انتشارات سمت. چاپ اول، ۱۳۸۲.